

Ebben a rovatban az orosz vallásbölcselet reneszánszának néhány kiemelkedő képviselőjét mutatjuk be. Munkásságuk a 20. század elejétől kezdve közvetlen elődjük, a nagy orosz filozófus, Vlagyimir Szolovjov fő eszméihez kapcsolódván bontakozott ki. Azokat, akik e filozófusok közül túléltek az 1917-es októberi fordulatot, az új hatalom 1922-ben, még Lenin idejében kiűzte az országból. Ezek Lev Sesztov, Szemjon Frank, Szergej Bulgakov, Nyikolaj Bergyajev és Nyikolaj Losszkij voltak. Életükben egyikük sem tudott visszatérni hazájába. Pável Florenszkijnek, aki a legfiatalabb volt köztük, és aki már 1911-ben szerzetes lett, az a sors jutott, hogy otthon maradjon, kezdetben papként fizikát és matematikát taníthatott, de a 30-as években letartóztatták és lágerbe küldték.

Míndez részben azért történt, mert mindnyájan az egzisztencialista filozófia *vallásos* változatát képviselték, a harcos ateista ideológia viszont a vallást a „nép ópiumává” kiáltotta ki, és mint káros jelenséget, ósdi középkori babonát, kíméletlenül irtotta. Főleg azért történt így, mert a szellemtudományoknak semmilyen formában nem volt helyük az új, földhözragadt, a vulgármaterializmust istenítő és azt – annak idején nyílt, drasztikus, manapság ravaszabb, kevésbé látványos módszerekkel – megvalósító társadalomban. Azok közül az eszmék közül, amelyeket az orosz vallásbölcselet képviselői, a 20. századi filozófusok, VI. Szolovjov nyomán vallottak, és amelyek teljes mértékben elfogadhatatlanok voltak a szovjet hatalom számára, elsősorban az Istenemberség és a keresztény univerzalizmus eszméje emelhető ki. Az elsőt, amelyet VI. Szolovjov az Istenemberségről tartott előadásain fogalmazott meg, alapszik Szemjon Franknak az a tanítása, hogy az Isten, az Igazság az emberhez képest nem transzcendens, hanem immanens. Ehhez az eszméhez kapcsolódik Sesztov tanítása a ráción túli, és ugyanakkor nem empirikus, de nem is misztikus megismerésről, megértésről. Az Istenemberség eszméjén alapul Bulgakov Krisztusképe is, amelyben a hangsúly Krisztus dicsőséges Királyi és Főpapi megjelenésére tevődik.

Míndez nem volt elfogadható, sőt veszélyesnek tűnt a kommunista ideológia számára, mert az Istenemberség eszméje azt jelenti, hogy az ember nemcsak és nem is elsősorban természeti, hanem szellemi lény, méghozzá szelleme személyes, hiszen az élő Isten, aki a maga képére és hasonlatosságára alkotta, zsidó-keresztény hagyományú kultúránkban személyes. Ebből viszont az következik, hogy szellemileg az ember nem determinált, sem a természet, sem a társadalom által, hanem szabad, vagyis elvben nem manipulálható. Ha az ember ezt megérti és elfogadja, vagyis ha halhatatlan lelkére hallgat, mely nem folyton az érdekeket kéri számon, hanem a személyes és transzcendens Igazságra vágyik, ha belátja, hogy annak a képvisellete és érvényesítése *biztosítja* az összes civilizációs javak élvezetét, akkor senki nem állna egy olyan hatalom mellé, amely a talpáról a tetejére állítja világunkat.

A másik eszme a keresztény univerzalizmus eszméje, amelynek szintén VI. Szolovjov volt talán a legkövetkezetesebb védelmezője (ő hirdette az ökumenizmust, az ortodox és a katolikus egyház egymásra nyílását is). A keresztény univerzalizmus eszméje Franknál abban nyilvánult meg, hogy írt az élő, személyes tapasztalatról, amellyel *minden* ember rendelkezhet - bár a többség nem is tudja, hogy létük igazi alapját az a mélyréteg alkotja, amelyet szellemi életnek nevezünk -, és amely a keresztény univerzalizmus alapjául szolgál. És ez az eszme magyarázza Sesztovnak azt a törekvését, hogy megmutassa az Ószövetség és az Újszövetség, a zsidóság és a kereszténység közös alapját. Bulgakov viszont azt állította, hogy univerzalizmusa révén a kereszténység az egész kultúrát, és nemcsak a magánjellegű lelki szférát képes áthatni. Szerinte az ortodoxia és a katolicizmus a kereszténység fájának ágai, hiszen szellemi talajuk közös.

A keresztény univerzalizmus, szabad *szellemi* alapjai miatt, nem volt elfogadható az új hatalom számára, amely mintegy parodizálva a magasztos univerzalizmus-eszmét, az anyagi javak közös birtoklásán alapuló, az embert manipulálhatóvá tevő kollektívizmust hirdette.

Szalma Natália